

izv.prof.dr.sc. Maja Zorica (rod. Vukušić)
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za romanistiku
Katedra za francusku književnost
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb
mzorica@ffzg.unizg.hr

Zagreb, 20.10.2024.

RECENZIJA KNJIGE kolege Nermina Vučelja
Génie littéraire des Lumières françaises

Knjiga kolege Vučelja donosi pregled francuske književnosti onoga što se naziva prosvjetiteljstvom. No, već naslov daje naslutiti da je riječ o „duhu“ francuskog prosvjetiteljstva, od latinskog *genius*, koji već etimologijom upućuje da će biti riječ o preispitivanju same kronologije, odnosno dosadašnjih više ili manje prikladnih odnosno neprikladnih periodizacija ovoga perioda. Kolega u predgovoru izlaže pretpostavke od kojih je krenuo kako bi, u prvom poglavlju, govorio o „Seconde République des Lettres“, nakon Compagnona, koji je 1983. napisao knjigu *La Troisième République des Lettres, de Flaubert à Proust*. Odmah nakon toga, knjiga donosi pregled periodizacija 18. stoljeća u knjigama i udžbenicima, koji ilustriraju probleme i manjkavosti svake periodizacije, kako bi autor objasnio odabir podjele na četiri perioda za koju se odlučio : 1628.-1721., 1721.-1751., 1751.-1782. i 1782.-1802. U svakome od poglavlja posvećenim pojedinom periodu knjiga donosi kratki povijesni pregled, ali i neke ključne kulturno-povijesne događaje koji obogaćuju pregled književne produkcije. Svako poglavlje donosi i kronologiju književne produkcije. Čini nam se da je ovakav pristup zgodan i da bi studentima mogao biti zanimljiv jer govori i o nekim kulturnim običajima, a ne svodi sve samo na tzv. događajnu povijest (*histoire événementielle*). Nakon čitave tradicije škole Anala i kohorte francuskih povjesničara koji su svakodnevicu uveli u fokus povijesti, smatramo da je to praksa koju treba pozdraviti. Knjiga donosi i samostalna poglavlja o nekim autorima : Bayleu, Challeu, Montesquieuu, Voltaireu, Diderotu i Rousseauu. Voljeli bismo da je svoje mjesto među ovim autorima našao i jedan Mercier ili jedan la Bretonne (možda čak i jedan Ch. Fourier na samom kraju), ali u potpunosti razumijemo da svaki autor odabire koje pisce, djela i momente želi naglasiti, a koje ispušta. Svako od ovih poglavlja donosi nešto nalik portretu istodobno analizirajući najvažnija djela i pertinentnu literaturu. S obzirom da donosi i jedan dio kritičke literature, ova je knjiga dobar primjer kako se neka područja, za koja se uvijek iznova smatra da su „obrađena“ u povijesti književnosti jednom zauvijek, trebaju periodički ponovno obrađivati jer svako razdoblje može donijeti neku vrst preoblikovanja onoga što smatramo poznatim. K tome, danas, u doba kada se i sama nastava na sveučilištima prilagođava suvremenom trenutku, nužno je ponovno preispitivati naglaske i načine na koje se ulazi u tuđu kulturu jer nam ona omogućuje da ponovno promišljamo i povijest, a onda i vlastitu kulturu i povijest. Francusko prosvjetiteljstvo razdoblje je koje je, kako pokazuje i ova knjiga,

neiscrpno i može poslužiti, kao i ono njemačko, kao neka vrst korektiva u današnje doba imperativa (pre)brze komunikacije. Povijest jest učiteljica života, ali ne u nekom evolucionističkom ili eksponencijalnom smislu, nego kao mogućnost da se u njoj uvijek nešto novo iščita i pruži ogledalo današnjem trenutku.

S obzirom na sve prethodno izrečeno, pogovor predstavlja i zaokruživanje iznesenih teza i istodobno iznosi, u prenesenom smislu, autorovu motivaciju zašto se odlučio upravo za ovo razdoblje. Ovo je završno poglavlje pisano u otvoreno polemičkom stilu jer francusko prosvjetiteljstvo suprotstavlja današnjem trenutku, prvih dvadeset i četiri godine 21. stoljeća, koje autor ilustrira fenomenima „wokizma“ i „cancel culture“. I premda iz pogovora jasno proizlazi kritika današnjeg trenutka, žalimo što se današnji trenutak ilustrira Olimpijskim igrama u Parizu 2024. jer smatramo da će, kada knjiga bude tiskana, dobar dio ovih referenci nestati iz svijesti čitatelja, dok iste mladim čitateljima ili studentima vjerojatno neće biti ni poznate, ni relevantne, i to prema istim zakonima funkcioniranja društva koje autor kritizira. No, pogovor kreće od kritiziranja fenomena predstavljanja Olimpijskih igara kako bi došao do promišljanja kulture, i povijesti, i književnosti danas i doveo u pitanje neke danas važeće zakonitosti. I, ma koliko se možemo složiti ili ne s autorovim zaključcima, oni u sebi imaju i jasnu političku dimenziju (kojoj bi trebalo posvetiti čitavu knjigu kako bi se jasno razgraničila od najlakše „optužbe“ kojoj će biti izloženi, a to je „paseizam“ ili „konzervativizam“, u najboljem slučaju¹). S druge strane, ako se izvjesni fenomen uzme kao znak, simbol, metafora, pokazatelj nekog trenutka, onda se treba uzeti u obzir i njegova primarna vrijednost, a to je, nažalost, njegov marketinški i tržišni potencijal o kojem jedinom novinari mogu nešto reći. Pravo promišljanje trenutka čovjek nikada od novina nije mogao očekivati; niti u 18. stoljeću. Uostalom, isti ti novinari su doveli u pitanje referiranje na „Posljednju večeru“ (koju je osporio i Jolly) pokušavši pokazati da je riječ o pozivanju na „Le Festin des Dieux“ Jana Hermansa van Biljerta, sliku iz muzeja Magnin u Dijonu. Ma kako bilo, i ova rasprava pokazuje da znakovi mogu značiti štošta².

---

¹ S obzirom da se bavim i Renaudom Camusom, svjesna sam kritika koje iznosi autor na više razina, i vjerojatno i u mnogo većem obimu, ali i onih s kojima će se možda suočiti nakon izdavanja knjige od strane jednog dijela čitateljstva.

² I samo uzgred, koliko god vidimo vrijednost u suočavanju kultura 18. stoljeća i današnjice, i u njegovom ponovnom iščitavanju, koje naglašava kategoriju temporalnosti i dijakronije, razlike, smatramo da je jedan dio kritika upućen francuskoj tradiciji 20. stoljeća, primjerice Foucaultu, iščitana iz perspektive američkih i anglofonih komentatora. Odnosno, dobar dio kritika koji se upućuje Foucaultu iz anglofonih izvora vezana je najprije uz činjenicu da su Foucaulta Amerikanci najprije katastrofalno i krivo preveli, što su ispravili kada su i sami uvidjeli problem i ponovno ga preveli 2006. godine. K tome, jedan dobar dio kritika pokazuje samo da su Foucaulta čitali ili iz „Reader's Digest“ udžbenika, ili preko tuđih (ponekad i tendencioznih) interpretacija jer jedan dio teza koje mu imputiraju Foucault jednostavno nije rekao. Smatram se pozvanom ovo reći jer sam o Foucaultu pisala, prevela tri ciklusa njegovih predavanja na Collège de France i pročitala sva njegova predavanja, njegove „Dits et Écrits“, dvije Pléiade i sve knjige koje su izdane nakon njegove smrti, budući da sam već godinama u znanstvenom vijeću jedne frankofonske znanstvene mreže znanstvenika u humanističkim znanostima, većinom filozofa, i da sam bila suvoditelj jednog kompetitivnog europskog projekta Hubert Curien - COGITO (2017-2019) s kolegama s Odsjeka za filozofiju Sveučilišta u Poitiersu i njihovog laboratorija „Njemačka metafizika i praktična filozofija“ (MAPP). Uostalom, taj isti Foucault ima jedan kratak tekst „Qu'est-ce que les Lumières ?/Was ist Aufklärung?“ (DE, IV, 1984, 562-578/ II, 1381-1397), koji počinje s Kantom, kao i ova knjiga, ali i završava s njim. Primjerice, danas Heinz Wismann kreće od nekih tekovina koje je osvijestio Foucault, iako ga izričito uopće ne spominje, kako bi progovorio o „europskom duhu“ (*Lire entre les lignes, Sur les traces de l'esprit européen*, Pariz, Albin Michel, 2024). To znači da, čak i da se ne slažemo s njegovim tezama, možemo baštiniti nešto iz njegove ostavštine, primjerice, povijesne, i pročitati knjigu koju je napisao s Arlette Farge, uvaženom povjesničarkom francuskog prosvjetiteljstva koja je također neiscrpan izvor nadahnuća onima koji se bave 18. stoljećem, uz, primjerice, Delona i Berchtolda na području književnosti. Postoje iznimke u američkom kulturnom prostoru, koje su s Francuzima uistinu ušle u dijalog, primjerice Halperin, no, i u svijetu sveopće globalizacije, u uporabi argumenata koji vrijede u jednom prostoru treba paziti na specifičnost konteksta, odnosno zapitati se tko govori i zašto tako govori, što nas je naučio Benveniste. Sve je ovo prilog polemiziranju koje je autor sam inaugurirao, što smatram dodatnom vrijednošću knjige.

U svakom slučaju, knjigu kolege Nermina Vučelja smatramo vrijednim doprinosom proučavanju francuskog prosvjetiteljstva i francuskog 18. stoljeća te smo uvjereni da će ona naći svoju publiku, osobito u nastavi istog razdoblja. Isto tako, s obzirom da je napisana na francuskom jeziku, ona može biti koristan izvor i kolegama na svim sveučilištima u regiji koji predaju 18. stoljeće kao neka vrst pregleda, ali i poziva na dijalog, promišljanje i kritiku. I iznad svega, ona je poziv na čitanje. To je, prema našem skromnom mišljenju, najviša i najplemenitija zadaća koju bilo kakva vrst teksta može imati.

Maja Lavica
rod. Vučković

u Zagrebu, 20.10.2024.